

ANDREA
MARCOLONGO

Η

9 λόγοι

ΥΠΕΡΟΧΗ

για ν' αγαπήσεις

ΓΛΩΣΣΑ

τα αρχαία ελληνικά

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΑΝΝΑ ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ

ANDREA MARCOLONGO

Η ΥΠΕΡΟΧΗ ΓΛΩΣΣΑ

9 λόγοι για ν' αγαπήσεις τα αρχαία ελληνικά

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Άννα Παπασταύρου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος στην ελληνική έκδοση.	11
Εισαγωγή.	15
Πότε, δηλαδή: η όψη	27
Η σιωπή της ελληνικής γλώσσας: ήχοι, τόνοι και πνεύματα	62
Τρία γένη, τρεις αριθμοί	85
Έμφυχα ή άφυχα. Το ουδέτερο	89
Εγώ, εμείς οι δύο, εμείς. Ο δυϊκός αριθμός	101
Οι πτώσεις, ή μια τακτική αναρχία των λέξεων	113
Μια έγκλιση που την έλεγαν επιθυμία: η ευκτική	139
Πώς μεταφράζεται, επιτέλους;	165
Εμείς και η ελληνική γλώσσα, μια ιστορία.	195
Βιβλιογραφία	237
Ευχαριστίες	241

Πρόλογος στην ελληνική έκδοση

Βλέποντας το πρώτο μου βιβλίο μεταφρασμένο στα νέα ελληνικά νιώθω ένα δέος – πέρα από κάθε προσδοκία και όνειρό μου, καθώς αναπολώ τους μήνες που το έγραφα, την άνοιξη του 2016.

Η Υπέροχη γλώσσα μιλάει για μια γλώσσα, την αρχαία ελληνική, που δεν έπαψε ποτέ να γοητεύει άνδρες και γυναίκες, όλες τις εποχές και σε όλα τα μέρη του κόσμου, με τη χάρη της, την κομψότητά της και πάνω απ' όλα την ιδιορρυθμία της. Αυτή η γλώσσα της ομορφιάς, της περηφάνιας, της ακεραιότητας του πνεύματος ήταν κάποτε δική σας, μόνο δική σας, μόνο της Ελλάδας· σε τελική ανάλυση, διαβάζοντας αυτό το βιβλίο, θα ανακαλύψετε ότι είναι ακόμα δική σας, ότι βρίσκεται ακόμα μέσα σ' εσάς, τους Έλληνες.

Να γιατί, γράφοντας τώρα αυτές τις γραμμές με την πρόθεση η παρούσα έκδοση να γίνει ξεχωριστή, παίρνω την πρωτοβουλία να μιλήσω ευθέως σ' εσάς τους αναγνώστες, σαν να σας γνωρίζω μια ζωή, μέσα από τη γλώσσα που χρησιμοποιείτε καθημερινά για να σκέφτεστε και να εκφράζετε τον κόσμο σας.

Είναι πραγματικά μαγικό να βλέπω τις λέξεις μου, τις ιταλικές λέξεις, να ιστορούν τη δική σας γλώσσα, την αρχαία ελληνική που η Βιρτζίνια Γουλφ το 1905, όριζε ως «The Magic language». Χάρη σ' εσάς, οι λέξεις μου ολοκληρώνουν

το ταξίδι τους σε όλο τον κόσμο και σε όλες τις γλώσσες στις οποίες μεταφράστηκαν, για ν' αγκυροβολήσουν στο τελικό τους λιμάνι, τη σημερινή Ελλάδα.

Θαρρείς πως εκείνη η θεώρηση του κόσμου, μοναδική των αρχαίων Ελλήνων –από τον πολύ ιδιαίτερο τρόπο να σκέφτονται τον χρόνο μέχρι την έκφραση της επιθυμίας, από την ικανότητα να εκφράζουν τον έρωτα και να ξεπερνούν το φράγμα που υψώνουν τα γένη των ονομάτων και της ζωής– έχει ξεκινήσει το τελευταίο της ταξίδι, εκείνο τον νόστο, που είναι μόνο δικός σας, που ανήκει σ' εσάς, τους σύγχρονους Έλληνες.

Σαν τον Οδυσσέα, χάρη σ' αυτή την έκδοση των εκδόσεων Πατάκη, η αρχαία ελληνική γλώσσα, που ζει και υπάρχει εδώ και πάνω από δυο χιλιάδες χρόνια, επιστρέφει στο σπίτι της, στην Ιθάκη της γλώσσας σας.

Δεν υπήρξε ποτέ ταξίδι που έφτασε σε κάποιον προορισμό και δεν αναγκάστηκε να αναμετρηθεί με τη διαφορετικότητα που συνάντησε στην πορεία: η αρχαία ελληνική γλώσσα είναι ανεπανόρθωτα διαφορετική, γι' αυτό και εμείς «οι ξένοι» νιώθουμε γι' αυτήν κάτι σαν θλίψη, λες και πρόκειται για μια ιστορία αγάπης που δεν ζήσαμε αλλά πάντα λαχταρούσαμε. Εσείς οι Έλληνες, οι μόνοι στον κόσμο, αυτή την ιστορία αγάπης τη ζήσατε.

Δεν έχει σημασία αν γνωρίζετε τα αρχαία ελληνικά ή όχι, αυτό το βιβλίο είναι αφιερωμένο σε όλους τους ανθρώπους που αναζητούν λέξεις για να μιλήσουν για τον εαυτό τους στη σύγχρονη εποχή. Η Υπέροχη γλώσσα δεν είναι ένα παραδοσιακό εγχειρίδιο, ένα ακαδημαϊκό δοκίμιο, ένα μάθημα από καθέδρας: είναι μια συντακτική έκφραση και δομή της ψυχής μέσω μιας γλώσσας αρχαιότατης που ποτέ δεν υπήρξε πιο σύγχρονη, όσο η δική σας.

Με αυτό το βιβλίο η αρχαία ελληνική γλώσσα ξαναγύρισε σ' εμένα, που πάντα την αγαπούσα, και τώρα επιστρέφει σ' εσάς, επιστρέφει στην πατρίδα της, στον δικό σας τρόπο σκέψης, στις λέξεις σας και στις καθημερινές σας πράξεις.

Επιστρέφει, γιατί ποτέ δεν έφυγε: κλασικό δεν είναι κάτι αρχαίο, παλιό, αλλά κάτι που δεν έπαψε ποτέ να έχει κάτι να πει, έλεγε ο Ίταλο Καλβίνο. Μέσω της Υπέροχης γλώσσας, η αρχαία ελληνική γλώσσα έχει πολλά να σας πει – και πολλά να σας ρωτήσει.

Πότε ήταν η τελευταία φορά που είπατε σ' αγαπώ στ' αλήθεια; Που δώσατε όλο σας τον εαυτό για να υλοποιήσετε ένα όνειρο; Πότε νιώσατε στ' αλήθεια ελεύθεροι να διαθέσετε όπως θέλετε τη ζωή σας και επομένως αναλάβατε αναγκαστικά την ηρωική, απόλυτα ελληνική ευθύνη να πάρετε μια απόφαση που άλλαξε για πάντα την πορεία της ζωής σας;

Η Υπέροχη γλώσσα αποδεικνύει αυτό που πίστευα πάντα, από τότε που, κοριτσάκι ακόμα, ερωτεύτηκα τα ελληνικά και τα έκανα πυξίδα της καθημερινής κοσμικής ζωής μου, σε χαρές και λύπες, σ' έναν σημερινό κόσμο τόσο γεμάτο με αντιθέσεις: δεν υπάρχουν νεκρές ή ζώσες γλώσσες, υπάρχουν γλώσσες καρποφόρες, τόσο γόνιμες όσο η ελληνική, που να γίνονται κομμάτι της δικής σας, μητρικής γλώσσας, τόσο ισχυρές που να γίνονται κομμάτι του εαυτού σας.

Τελειώνοντας την ανάγνωση του βιβλίου, ίσως νιώσετε νοσταλγία, όχι για μια εποχή όπως της αρχαίας Αθήνας, αλλά για έναν τρόπο να βλέπετε και να μπορείτε να εκφράζετε τον κόσμο με λέξεις, έναν τρόπο σαφή, λιτό, αιχμηρό, αποτέλεσμα μιας διαδικασίας και μιας σκέψης στα μέτρα

του ανθρώπου, τον ελληνικό τρόπο. Που έχει προκύψει από μια διαδικασία και μια σκέψη στα δικά σας μέτρα, για τον οποίο όλος ο κόσμος θα σας είναι αιώνια ευγνώμων – και πρώτη εγώ.

A.M.

Σεράγεβο, 20 Ιουνίου 2017

Εισαγωγή

Η θάλασσα καίει τις μάσκες,
τις πυρπολεί η φλόγα της αρμύρας.
Άνθρωποι όλο μάσκες
λαμπαδιάζουν στην ακτή.
Μόνη εσύ θ' αντισταθείς
στην πυρά του Καρναβαλιού.
Μόνη εσύ, που χωρίς μάσκες
κρύβεις την τέχνη της ζωής.

Τζόρτζιο Καπρόνι, *Χρονικό*¹

Είναι «παράξενο» –πολύ παράξενο– «να θέλει κανείς να μάθει ελληνικά, να πασχίζει να μάθει ελληνικά, να νιώθει γοητευμένος από τα ελληνικά και διαρκώς να προσπαθεί να προσεγγίσει το νόημα των ελληνικών, ίσως βασισμένος ποιος ξέρει σε ποιες ασυνάρτητες λεπτομέρειες, και ποιος ξέρει σε ποια αόριστη ομοιότητα με την πραγματική σημασία των ελληνικών», γράφει η Βιρτζίνια Γουλφ. Επειδή «μέσα στην άγνοιά μας θα είμαστε έτσι κι αλλιώς πάντα οι τελευταίοι της τάξης, δεδομένου ότι δεν γνωρίζουμε πώς ηχούσαν οι ελληνικές λέξεις ή πού ακριβώς έπρεπε να γελάσουμε».

Κι εγώ είμαι παράξενη – πολύ παράξενη.

1. Giorgio Caproni, *Cronistoria*. Ποιητής, κριτικός της λογοτεχνίας κι εξάαιρετος μεταφραστής, ο Τζόρτζιο Καπρόνι (1912-1990) ανήκει στον κύκλο των ποιητών που ονομάστηκαν από τον κριτικό Λουτσιάνο Αντσέσκι «Νέοι λυρικοί». (Σ.τ.Μ.)

Και ευγνωμονώ αυτή μου την παραξενιά που με οδήγησε, χωρίς προκαθορισμένο ραντεβού, όπως όλα τα ωραία που συμβαίνουν στη ζωή, να γράψω αυτό το βιβλίο αφιερώνοντάς το στην αρχαία ελληνική γλώσσα. Κι έτσι πείσμωσα κι όχι μόνο θέλησα να μάθω την ελληνική γλώσσα, αλλά ακόμα και να μιλήσω γι' αυτήν.

Σ' εσάς. Πάντα ως η τελευταία μαθήτριά της τάξης, φυσικά: όμως τώρα ίσως μπορώ τουλάχιστον να σας πω σε ποιο σημείο ακριβώς πρέπει να γελάσουμε.

Γλώσσα νεκρή και γλώσσα ζώσα.

Βασανιστήριο στο κλασικό λύκειο και περιπέτειες του Οδυσσέα.

Μετάφραση ή ιερογλυφικά.

Τραγωδία ή κωμωδία.

Κατανόηση ή παρανόηση.

Αγάπη ή το αντίθετό της, κυρίως.

Εξέγερση, λοιπόν.

Η κατανόηση των ελληνικών δεν είναι ζήτημα ταλέντου, αλλά μαχητικής στράτευσης – όπως η ζωή.

Αν έγραφα αυτές τις σελίδες, το έκανα επειδή από μικρό παιδί ερωτεύτηκα τα αρχαία ελληνικά: τελικά, ήταν ο πιο μακροχρόνιος έρωτας της ζωής μου.

Τώρα, γυναίκα πια, θα ήθελα να δοκιμάσω να χαρίσω (ή να ανταποδώσω) λίγη αγάπη σ' εκείνους που έπαψαν να τα αγαπούν: όλους σχεδόν όσοι –παιδιά ακόμα– συναντήθηκαν μ' αυτή τη γλώσσα –των ενηλίκων– στα χρόνια του λυκείου. Και θα ήθελα, ει δυνατόν, να πείσω όσους πραγματικά δεν γνωρίζουν καθόλου αυτή τη γλώσσα, να την ερωτευτούν.

Ναι, αυτό το βιβλίο μιλάει, πάνω απ' όλα, γι' αγάπη: προς

μία γλώσσα, κυρίως όμως προς τα ανθρώπινα πλάσματα που τη μιλούν – ή, αφού κανείς δεν τη μιλάει πια, προς εκείνους που τη μελετούν, είτε επειδή είναι αναγκασμένοι είτε επειδή έχουν ανεπανόρθωτα γοητευτεί από αυτήν.

Επομένως, δεν έχει σημασία αν γνωρίζετε τα αρχαία ελληνικά ή όχι. Δεν προβλέπονται απολυτήριες εξετάσεις ούτε αιφνιδιαστικά διαγωνίσματα – αιφνιδιαστικές εκπλήξεις, όμως, ναι, και πολλές μάλιστα.

Δεν έχει σημασία ούτε αν έχετε φοιτήσει σε κλασικό λύκειο. Αν όχι, τόσο το καλύτερο. Αν καταφέρω να σας οδηγήσω με τη φαντασία μου στον λαβύρινθο των αρχαίων ελληνικών, όταν φτάσετε στο τέλος της διαδρομής, θα έχετε καινούριους τρόπους να σκέφτεστε τον κόσμο και τη ζωή σας, σε όποια γλώσσα κι αν την εκφράζετε με λέξεις.

Αν ναι, πολύ καλύτερα ακόμα. Αν καταφέρω ν' απαντήσω σε ερωτήσεις που δεν είχατε ποτέ θέσει στον εαυτό σας ή που δεν πήραν ποτέ απάντηση, ίσως στο τέλος της ανάγνωσης αυτού του βιβλίου να έχετε ανακτήσει κομμάτια του εαυτού σας που τα είχατε χάσει στα νιάτα σας μελετώντας τα ελληνικά χωρίς να καλοκαταλαβαίνετε το γιατί, και που ίσως μπορέσουν να σας φανούν χρήσιμα, πολύ χρήσιμα, τώρα.

Και στις δύο περιπτώσεις, αυτές οι σελίδες θα είναι ένας τρόπος, μεταξύ μας, να παίζουμε σκεπτόμενοι στα αρχαία ελληνικά.

Καθένας από σας, στην πορεία της ζωής του, πρέπει να συναπαντήθηκε με τα ελληνικά και με τους Έλληνες. Άλλος με τα πόδια μαγκωμένα κάτω από το θρανίο του λυκείου, άλλος στο θέατρο μπροστά σε μια τραγωδία ή μια κωμωδία, άλλος στους χλωμούς διαδρόμους πολλών αρχαιολογικών

μουσείων που βρίθουν στην Ιταλία – σε όλες τις περιπτώσεις, η έννοια της ελληνικότητας ποτέ δεν ξεπερνούσε σε ενδιαφέρον και ζωντάνια ένα μαρμάρινο άγαλμα.

Σε όλους –κυριολεκτικά σε όλους– κάποια στιγμή πρέπει να ειπώθηκε, ή ούτε καν να ειπώθηκε, αφού, εδώ και πάνω από δύο χιλιετίες, η φήμη που κυκλοφορεί είναι πάντα η ίδια, τόσο που έχει γίνει πια δεύτερη φύση κι έχει μπει για τα καλά στο κεφάλι όλων των Ευρωπαίων, το εξής: «Ότι ωραίο και ανυπέρβλητο ειπώθηκε ή έγινε στον κόσμο, το είπαν ή το έκαναν για πρώτη φορά οι αρχαίοι Έλληνες». Και, συνεπώς, στα αρχαία ελληνικά.

Είναι φυσικό να μην έχουμε άμεση γνώση των ελληνικών – το μόνο βέβαιο είναι ότι αρχαίος Έλληνας που να μιλάει αρχαία ελληνικά δεν υπάρχει πια. Τα έχουμε μόνο «ακουστά», ή ούτε καν ακουστά, όπως έλεγα προηγουμένως: και έτσι συμβαίνει, εδώ και αιώνες. Τελεία.

Επομένως η λεγόμενη ελληνική πολιτιστική μας κληρονομιά μάς παραδόθηκε γενναιόδωρα από έναν αρχαίο λαό που δεν τον καταλαβαίνουμε, σε μια αρχαία γλώσσα που δεν την καταλαβαίνουμε.

Θαυμάσια.

Είναι φρικτή η κατάσταση του ανθρώπου που δεν καταλαβαίνει, αλλά του λένε ότι πρέπει ν' αγαπήσει: αρχίζει αμέσως να μισεί.

Μπροστά στα μάρμαρα του Παρθενώνα ή στο θέατρο των Συρακουσών δείχνουμε πως καμαρώνουμε για τους Έλληνες και τα αρχαία ελληνικά, λες κι είναι έργα των δικών μας προγόνων, των δικών μας μακρινών προπροπάππων. Μας αρέσει να τους φανταζόμαστε σε κάποιο μικρό νησί, στη λιακάδα, ανασκουμπωμένους να επινοούν τη φιλοσοφία ή την ιστοριογραφία, ή καθισμένους σ' ένα θέατρο χτισμένο

στην πλαγιά κάποιου λόφου να παρακολουθούν μια τραγωδία ή μια κωμωδία· ή ακόμα τη νύχτα, ν' αγναντεύουν με δέος έναν ουρανό κατάστικτο από αστέρια, ανακαλύπτοντας τη φυσική και την αστρονομία.

Κατά βάθος, όμως, αισθανόμαστε πάντα ανασφαλείς με τον εαυτό μας όπως θα νιώθαμε αν, μπροστά σ' ένα ερωτηματολόγιο για μια όχι δική μας ιστορία, είχαμε ξεχάσει κάτι από την αρχαία Ελλάδα. Και η ελληνική γλώσσα είναι ακριβώς αυτό το κάτι που δεν καταλαβαίνουμε.

«Έλληνας: Περίεργη, παράλογη, τραγική στιγμή του ανθρώπινου», για να μνημονεύσουμε τον Νίκο Δήμου κι όλη τη δυστυχία του.²

Έτσι λοιπόν, δεν προσεγγίζουμε απλώς ως αποκληρωμένοι κι απροσάρμοστοι την πολιτιστική κληρονομιά των αρχαίων ελληνικών. Αν προσπαθήσουμε να ανακτήσουμε έστω ένα ψίχουλο από αυτά που μας κληροδότησε η ελληνικότητα, πέφτουμε θύματα ενός από τα πιο οπισθοδρομικά και βραδύνοα σχολικά συστήματα του κόσμου (κατά τη γνώμη φυσικά, μιας πάντα τελευταίας στην τάξη η οποία, ίσως, μετά από αυτό το βιβλίο, θα απορριπτόταν και θα αποβαλλόταν διά παντός).

Το κλασικό λύκειο, όπως είναι δομημένο, φαίνεται πως άλλο σκοπό δεν έχει από το να φροντίζει ώστε οι Έλληνες με την ελληνική τους γλώσσα να παραμείνουν όσο το δυνατόν πιο δυσπρόσιτοι, βουβοί και ένδοξοι εκεί ψηλά στον Όλυμπο, ενδεδυμένοι ένα ευλαβικό δέος που συχνά μεταμορφώνεται σ' έναν θεϊκό τρόμο και σε μια πολύ γήινη απελπισία.

2. Νίκος Δήμου, *Η δυστυχία του να είσαι Έλληνας*, Πατάκης, Αθήνα 2014, σ. 72. (Σ.τ.Μ.)

Οι χρησιμοποιούμενες μέθοδοι εκμάθησης (που μόνο λίγοι φωτισμένοι καθηγητές δεν τις υιοθετούν) παρέχουν την ασφαλέστερη εγγύηση πως όποιος τολμήσει να προσεγγίσει την ελληνική γλώσσα θα τη μισήσει αντί να την αγαπήσει. Κατά συνέπεια καταθέτουμε οριστικά τα όπλα σ' αυτή την κληρονομιά που δεν τη θέλουμε πια, γιατί μόλις κάνουμε να την προσεγγίσουμε, μας φαίνεται ακατανόητη και το βάζουμε στα πόδια πανικόβλητοι. Οι περισσότεροι καινε τα πλοία των ελληνικών πίσω τους, μόλις ξεμπερδέψουν με τις σχολικές υποχρεώσεις.

Θα είναι πολλοί οι αναγνώστες που σ' αυτό το βιβλίο θα ξαναθυμηθούν τον φόβο και τον κόπο τους, τον θυμό και την απόγνωση τους για τα αρχαία ελληνικά, αναγνωρίζοντας τον εαυτό τους στις δικές μου αναμνήσεις. Και όμως, αυτές οι σελίδες γεννιούνται από την πεποίθηση πως δεν έχει νόημα να μαθαίνεις κάτι που δεν θα θυμάσαι, ειδικά αν επί πέντε χρόνια ή και περισσότερα ιδρώνες για να το μάθεις.

Επομένως αυτό το βιβλίο δεν είναι μια συμβατική –ούτε περιγραφική ούτε κανονιστική– γραμματική της αρχαίας ελληνικής γλώσσας. Δεν έχει καμία ακαδημαϊκή αξίωση (αρκετές υπάρχουν, υπεραρκετές μάλιστα, εδώ και χιλιετίες).

Φυσικά, έχει μια ισχυρή αξίωση, πάθους και πρόκλησης. Είναι μια λογοτεχνική (και όχι... γραμματική) αφήγηση κάποιων ιδιαιτεροτήτων μιας εκπληκτικής και κομψής γλώσσας όπως η αρχαία ελληνική – της ικανότητάς της να εκφράζει μ' έναν τρόπο κεραυνοβόλο, συνθετικό, ειρωνικό, ανοιχτό, τον οποίο –ας είμαστε ειλικρινείς– ασυναίσθητα νοσταλγούμε.

Τα αρχαία ελληνικά, ό,τι κι αν σας έχουν πει (και κυρίως δεν σας έχουν πει), είναι πάνω απ' όλα μία γλώσσα.

Κάθε γλώσσα, με κάθε της λέξη, χρησιμεύει στο να ζωγραφίζει έναν κόσμο. Κι αυτός ο κόσμος είναι ο δικός σας. Χάρη στη γλώσσα μπορείτε να διατυπώνετε μια σκέψη, να δίνετε φωνή σ' ένα συναίσθημα, να κάνετε γνωστή την κατάσταση σας, να εκφράζετε μια επιθυμία, ν' ακούτε ένα τραγούδι, να γράφετε ποίηση.

Στην εποχή μας, όπου όλοι είμαστε συνδεδεμένοι με κάτι και ποτέ συνδεδεμένοι με κάποιον, όπου οι λέξεις έχουν περιέλθει σε αχρηστία, καθώς έχουν αντικατασταθεί από emoticons και άλλα σύγχρονα πικτογράμματα, σ' αυτόν τον κόσμο που είναι ολοένα και πιο γρήγορος και σ' αυτή την τόσο εικονική πραγματικότητα στην οποία ζούμε με διαφορά φάσης από εμάς τους ίδιους, είναι αλήθεια πως –με τις λέξεις– δεν καταλαβαίνομαστε πια.

Η γλώσσα, ή ό,τι απομένει από αυτή, γίνεται ολοένα και πιο κοινότοπη: πόσοι από σας τηλεφώνησαν (εννοώ να σχημάτισαν πράγματι έναν αριθμό για ν' ακούσουν μια ανθρωπινή φωνή) σήμερα, από αγάπη; Και πότε ήταν η τελευταία φορά που γράψατε ένα γράμμα (εννοώ γράμμα, με το στιλό, πάνω σ' ένα λευκό χαρτί) και σαλιώσατε έναν φάκελο κι ένα γραμματόσημο;

Το ρήγμα ανάμεσα στη σημασία μιας λέξης και την ερμηνεία της βαθαίνει από ώρα σε ώρα, όπως και οι παρερμηνείες, οι ανείπωτες σκέψεις – ευθέως ανάλογα προς τις ενοχές και τις αποτυχίες. Χάνεται σιγά σιγά η ικανότητα να μιλάμε μια γλώσσα, όποια κι αν είναι αυτή. Να καταλαβαίνουμε και να καταλαβαίνομαστε. Να λέμε περίπλοκα πράγματα με απλές, γνήσιες, τίμιες λέξεις: ιδού η δύναμη των αρχαίων ελληνικών.

Θα φανεί παράξενο (πάντως το δήλωσα ευθύς εξαρχής ότι είμαι παράξενη), όμως η ανάγνωση αυτού του βιβλίου

που είναι αφιερωμένο στα ελληνικά μπορεί να έρχεται αρωγός σας καθημερινά (κι όχι επ' ευκαιρία κάποιου αργοπορημένου διαγωνίσματος στην τάξη: γι' αυτό ήδη φροντίζει η ζωή).

Ναι, ακριβώς αυτά τα αρχαία ελληνικά. Αν τα προσεγγίσεις χωρίς φόβο (και με μια γερή δόση τρέλας), τα ελληνικά σε αφήνουν να τα κοιτάξεις καταπρόσωπο και εξακολουθούν να σου μιλούν. Με δυνατή, καθαρή φωνή. Για να μπορείς να σκεφτείς και κατά συνέπεια να εκφράσεις μια επιθυμία, έναν ήχο, την αγάπη, τη μοναξιά, τον χρόνο: για να ανακτήσεις επιτέλους τον κόσμο σου, τώρα, και να τον εκφράσεις με τον δικό σου τρόπο. Γιατί, για να παραθέσω και πάλι μια φράση της Βιρτζίνια Γουλφ: «στα ελληνικά επιστρέφουμε όταν έχουμε κουραστεί από την αοριστία, από τη σύγχυση· κι από την εποχή μας».

Το να γράψω ένα βιβλίο αφιερωμένο στα αρχαία ελληνικά ήταν για μένα μια εκπληκτική ανθρώπινη εμπειρία. Ήταν σαν να ανακτούσα το νόημα των ελληνικών λέξεων που είχαν γραφτεί πάνω σ' έναν πίνακα χίλια χρόνια πριν και με το τέλος του μαθήματος σβήστηκαν αμέσως – και ξεχάστηκαν.

Έτσι ξεκίνησα: θυμήθηκα τον εαυτό μου, παιδάκι σχεδόν, να πασχίζω πάνω σ' ένα αλφάβητο που δεν ήταν δικό μου, και να που σήμερα έχω φτάσει να κοιτάζω τη γλώσσα, με άλλα λόγια την ανθρώπινη φύση, με τρόπο ολότελα καινούριο.

Ανέσυρα, από κάτι μεγάλες κούτες που άντεξαν τουλάχιστον δέκα μετακομίσεις, βιβλία (απ' όταν ήμουν δεκατεσσάρων) στα οποία σημείωνα δίπλα στην κλίση των ονομάτων το όνομα του διπλανού μου στο σχολείο, μέχρι τα πανεπιστημιακά εγχειρίδια που με ακολουθούν σ' όλες τις φά-

σεις της ζωής μου, από πόλη σε πόλη, ακόμα και τα κλειδιά απ' όλα τα σπίτια όπου έζησα και μετά τα εγκατέλειψα.

Προσπάθησα να πάψω να κάνω σκέψεις που με βασάνιζαν για πάνω από μια δεκαετία, ανακαλύπτοντας πως αρκούσε να τις μοιράζομαι με τους ανθρώπους δίπλα μου: και εκείνοι επίσης έπαυαν πια να σκέφτονται τα ίδια πράγματα, τις περισσότερες φορές χωρίς να το ξέρουν. Δεν τα είχαμε πει ποτέ μεταξύ μας όλα αυτά.

Βοήθησα μικρά παιδιά που σήμερα, εν έτει 2016, βασανίζονται με το κλασικό λύκειο, ακριβώς για να μάθω από αυτά: οι ερωτήσεις που μου έκαναν ήταν οι ίδιες που έθετα κι εγώ όταν ήμουν άπειρη στα ελληνικά και κυρίως στη ζωή. Και από τη στιγμή που ρωτάς, έτσι και πεισμώνσεις, είναι αδύνατο να γυρίσει η περιέργεια πίσω· όπως ακριβώς έκανα κι εγώ, παρότι χρειάστηκε πολύς χρόνος ωστόσο βρω ή φανταστώ την απάντηση.

Γέλασα με πολλούς φίλους, ενήλικες πια, που πέρασαν από τις ίδιες ταλαιπωρίες, τυραννισμένοι από τα αρχαία ελληνικά, ανακαλύπτοντας πως όποιος προσεγγίζει αυτή τη γλώσσα έχει ολόκληρη συλλογή από κακές αναμνήσεις καταχωνιασμένες στο συρτάρι – ε, να, ακριβώς εδώ θα 'πρεπε να γελάσουμε.

Πάνω απ' όλα, δοκίμασα να μιλήσω για τις παραξενιές των αρχαίων ελληνικών ακόμα και σε κάποιους που δεν τα διδάχτηκαν ποτέ. Απίστευτο: με κατάλαβαν, συνεννοηθήκαμε. Καλά. Ίσως και καλύτερα.

Εγώ, που είμαι τόσο παράξενη, έμαθα να κοιτάζω τον χρόνο μ' έναν άλλο τρόπο, χάρη στην όψη του ρήματος της ελληνικής γλώσσας, κι έπειτα να μιλάω γι' αυτόν.

Φύσηξα τόσα ευχολούλουδα, εκφράζοντας επιθυμίες στην ευκτική και αναμετρώμενη με τη θέλησή μου να τις πραγ-

ματοποιήσω, που λίγα έχουν απομείνει πια στους αγρούς του Σεράγεβο, τώρα που η άνοιξη φτάνει στο τέλος της.

Είπα «σ' αγαπώ» σε δυϊκό αριθμό, έναν αριθμό της ελληνικής γλώσσας που σημαίνει εμείς οι δύο – μόνο εμείς.

Αναγνώρισα τη σκληρότητα της επιβεβλημένης σιωπής, όπως αναγνώρισα επίσης πως κάποια μουσική δεν την ακούς μοναχά, την κοιτάζεις κιόλας.

Συμφιλιώθηκα ακόμα και με το Αντρέα, το ανδρικό μου όνομα, υπόθεση που τη θεωρούσα πια χαμένη.

Γράφοντας αυτό το βιβλίο, η «παραξενιά που έχω στο κεφάλι μου» έγινε παραδόξως λιγότερο... παράξενη. Με δυο λόγια, χάρη στα αρχαία ελληνικά –με το να κατανοώ ή τουλάχιστον να τα διαισθάνομαι–, κατόρθωσα να πω πολύ περισσότερα πράγματα, αντί λιγότερα, στον εαυτό μου και στους άλλους.

Ελπίζω να συμβεί το ίδιο και σ' εσάς, καθώς θα διαβάζετε αυτές τις σελίδες. Και να μπορέσετε να φτάσετε ως το τέλος και να καταφέρετε να γελάσετε και ν' απολαύσετε τα αρχαία ελληνικά, έστω για μία φορά στη ζωή σας.